

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369547365> | LOG_0194

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

OBSERVATIO.

Hæc est Nymphæa Indica, *Faba Ægyptia* dicta, flore incarnato, Nelumbo Zeylanensium *Herm. Parad. Bat. pag. 205.* ubi icon & descriptio, & Nymphæa alba, Indica, maxima, flore albo, fabifera *Mus. Zeyl. pag. 66.* & *Tbes. Zeyl. pag. 173.* ubi plurima ejus synonyma, & Nymphæa Glandifera, Indiæ paludibus gaudens, foliis umbilicatis, amplis, pediculis spinosis, flore roseo purpureo *Plukn. Alm. pag. 267. Tab. 207. fig. 5.* ac Nymphæa foliis undique integris *H. Cliff. pag. 203.* ubi vide reliqua, ut & in *Flor. Zeyl. pag. 86.*

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

Nymphæa Indica minor. Taratti kitsjil, sajor tondjo.

Secunda & minor species Nymphææ Indiæ, ad Europæam magis adcedit, inque omnibus partibus minor est Taratti, variæque ejus sunt species.

Prima ac vulgatissima, ampla quoque & rotunda gerit folia, septem & octo pollices longa, paulo latiora, inferius umbilicata, ubi caulis inmittitur, fere sine costis & venis, excepto nervo medio, crassa, pingua, superne glabra, inferius vero venæ protuberant, aquis innatantia, sique fricantur, in mucum deliquescentia.

Ipsorum caules rotundi sunt, glabri, sine ullis spinulis, interne fungosi quoque & fucosi, ac parum ferofi, & lac effundentes, quod in tenuia quoque filaduci potest. Tenera & complicata folia ad externam partem fusca sunt, uti & caules, sed sensim virefcunt.

Caulis florifer paulo altior sese adtollit, ac primo acutum profert conum, ex quo flos oritur, postquam quatuor exteriora petala vaginæ sese aperuerunt, quæ fordide alba & virentia sunt, in quibusdam etiam fuscis lineis distincta. Flos ipse ex similibus compositus est petalis, ex quibus Taratti, sed brevioribus & rotundioribus, concava quoque seu cochleari formia, quatuor vel quinque colores habentia juxta tot species, quot ex hac formantur.

Prima & vulgatissima alba est instar chartæ, ejusque flos Rosam refert ingentem variis petalorum ordinibus distinctam. Secunda species rosaceum habet colorem, aliquando etiam flos perfecte ruber est, minoraque gerit petala priori, sed hæc paulo majora sunt, magisque ad Taratti adcedentia. Tertia flores gerit pallide rubentes, seu incarnatos, qui aliquando tam pallidi sunt, ut vix rubedo adpareat, sed juxta costulas rubedine striati sunt intensiore. Quarta flores profert pallide luteos seu flavescentes. Quinta intense cœruleos exhibet flores, ipsiusque caules fusci sunt.

Cunctæ hæc species interne lutea gerunt ista stamina & antheras uti Taratti, odorem quoque fundentes dulcem anisatum, excepta cœrulea & lutea specie, quæ odorem fundunt paludosum. Petala more Taratti sese extendentia facile decidunt, quum fructus ex centro excrescit, qui est conus oblongo-acutus, substantiæ fungosæ, & interne in varias distinctas cellulas, more capitum Papaveris. In illis semen latet pusillum, magnitudine & colore feminis Sinapios, saporis aquosi, & sub dentibus sonitum edens, quum semina hæc interne plerumque sint inania.

Capita feminifera non in omnibus regionibus in Tondjo observantur, saltem Javæ & Baleyæ plerumque ignota sunt, ubi nil nisi flores profert, sed in regione Macassarâ suos profert fructus.

Hic flos peculiarem habet proprietatem, quæ in Europæa Nymphæa etiam observatur, vespertino enim tempore semi clausus est in cornu, caulem incurvat, ac totus sub aqua mergitur per totam noctem, oriente sole sese iterum erigit, ac sese extendit, quum vero caput feminiferum excrescit, non amplius submergitur. Caput hoc jam maturum sponte sese aperit juxta cellulas, semenque in aquam projicit.

Radix

AANMERKING.

Dit is de Indische Nymphæa, *Faba Ægyptia* genaamt, met een vleesverwige bloem, Nelumbo by de Zeylonenfers, van *Herm. Parad. Bat. pag. 205* alwaar een Figuur en beschryving daar van is, en de witte Indische, grootste boondragende Nymphæa met een witte bloem, van het *Mus. Zeyl. pag. 66.* en *Tbes. Zeyl. pag. 173.* alwaar de meeste benamingen hier van zyn, en Eikelsdragende Nymphæa, in de moerasfen van Indiën groeiende, met breede navelvormige bladeren, met stekelige steelen, en een purper roosverwige bloem, van *Plukn. Almag. pag. 267. Tab. 207. fig. 5.* en Nymphæa met bladeren, over al heel in de *H. Cliff. pag. 203.* en in de *Flor. Zeyl. pag. 86.*

EEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

De kleine Indische Waterplomp.

Het tweede en kleindere geslacht van de Oostindische Nymphæa, komt de Europese wat nader, zynde in alle haar deelen kleinder dan Taratti, en mede van verscheide soorten.

De eerste en gemeenste heeft mede groote en ronde bladeren, zeven en agt duimen lank, wat breeder, agter met een boezem of keep, daar den steel ingelaten werd, schier zonder ribben en aderen, behalven de middelzenuwe, dik, vetagtig, aan de bovenzijde glad, beneden builen de aderen wat uit, op het water zelfs dryvende, en tot slym werdende, als men ze vryft.

Hunne steelen zyn rond, glad, zonder eenige stekelen, binnen mede fistuleus en sappig, een weinig weiagtige melk uitgevende, die zig mede tot fyne draden laat trekken. De jonge en nog t'zamen gerolde bladeren zyn aan de buitezijde bruinagtig, gelyk ook baare steelen, maar werden met 'er tyd groen.

Den bloemdragende steel ryft wat hooger op, en draagt eerst een spitze kegel, waar uit de bloem werd, na dat haar de vier buitenste bladeren van de scheidde openen, dewelke vuil-wit en groenagtig zyn, aan zommige ook met bruin gestreept. De bloeme zelfs is van diergelyke blaadjes gemaakt, gelyk Taratti, dog korter, en ronder, mede bol of lepelformig, van vier of vyfderlei couleuren, na zoo veel soorten, die men daar van maakt.

De eerste en gemeenste is wit van couleur als pampier, gelykende een groote rooze, met verscheide ryan blaadjes agter malkander. De tweede zoorte is roozeverwig, zomtyds ook regt rood, minder van bladeren dan de voorige, maar die zyn wel zoo groot, en de Taratti nader komende. De derde heeft ligt-rode of incarnate bloemen, zomtyds zoo bleek, dat men even de rodigheid bekennen kan, dog langs de ribbekens met hooger rood gestreept. De vierde heeft bleek-gele bloemen. De vyfde heeft hoog-blaauwe bloemen, en baare steelen zyn bruinagtig.

Alle soorten hebben van binnen de geele draden en noppen gelyk de Taratti, mede een zoeten Anysagtigen reuk van haar gevende, behalven de geele en blaauwe soorten, die wat moerasagtig ruiken. De blaadjes op de manier van Taratti zig uitbreidende vallen ligt af, waar op uit de midden de vrugt groeit, zynde een lang toegespist bolleke, mede van vooze substantie, en binnen in verscheide celletjes verdeelt, op de manier als de maankoppen, daar in schuilt veel klein zaad, van grootte en couleur het Mostaari-zaad gelyk, wateragtig van smaak, en onder de tanden krakende, om dat ze van binnen meest ydel zyn.

De zaadbollen vindt men niet in alle Landen aan de Tondjo, immers op Java en Baly is het meest ombekent, daar het niet dan bloemen draagt. Maar op 't Land Macassar brengt het zyne vrugten voort.

Deze bloem heeft een wonderbaare eigenschap, derwelke men aan de Europese Nymphæa ook ziet, want 's avonds sluiten ze haar half toe tot een bol, kromt haaren steel, en duikt den geheele nagt over onder water, met het opgaan van de zonne ryft ze wederom op, en breid haar uit, maar als den zaadbol voortkomt, dan duikt ze niet meer. Dien bol nu regt ryp zynde splyt met zyn celletjes van zelfs open, en laat het zaad in 't water vallen.

De

Radix ex longis albisque constat fibrillis, quæ modo cænum tangunt, sed non profunde in eo radices agunt, atque hinc fit, quod hæc planta non certum fixumque servet locum, sed per ventum hic & illic agitur, & per hamum facile ad ripam adtrahi possit. Utrisque transversaliter alias crassas emittit radices instar Taratti, quæ ad aliquod spatium a prima radice novum formant fasciculum fibrillarum & plantarum, ita ut multæ plantæ sibi invicem adhæreant, & connectantur.

Secundo. *Nymphæa Ceramica* alia species est, a priorum multum diversa, quoad flores, sed non foliis. Caules enim ejus plures simul unum habent ortum, binos pedes longi, rotundi, glabri, flaccidi admodum, ita ut erecti sese sustinere nequeant, interne albi, fungosi, seu fistulosi.

Folia ejusdem sunt magnitudinis, rotunda, pingua, glabra, sine costis, & inferius umbilicata, ubi caulis inmittitur, subtus fusca, sique fricantur, superior pars in mucum deliquescit, sed inferior est pellicula lenta, & tenuis, quæ non facile finditur, aquis etiam innatant. Brevi ante folium in caule vagina locatur, quæ sese aperiens, multos exhibet virides petiolos, flaccidos, & digitum longos, quorum quivis pusillum profert stellatum flosculum, magnitudine floris *Tsjili* seu *Capfici*, quique componitur ex quinque albis petalis, interne lanuginosis, quinque flava staminula gerens. Fructus autem, quantum scio, non subsequuntur.

Radices sunt longæ, albæ, vermiformes, flaccide cæno inhærentes. Hæc species in parva Cerama seu Hoemohel reperitur, circa Erang in aquis stagnantibus, & placidis fluminibus.

Tertio. *Nymphæa Buronica*, folia gerit septem pollices lata, & sex longa, inferius profunde umbilicata instar foliorum Ari, ubi caulis inmittitur, suntque porro rotunda & glabra, utrimque vero ad oras profunde dentata seu serrata sunt, cuivis vero denti mollis infidit apex, quo ab aliis *Nymphæis* differunt, inferius pallide fusca sunt, & protuberantes gerunt nervos, quorum medius quam maxime protuberat, sed ad quodvis latus septem minores gerunt nervos, omnes viridis coloris. Caules sunt rotundi & glabri, foliaque madida esse possunt, quod de aliis non verum est.

Flos est conus, digitum longus, & externe quatuor gerit pallide virentia petala, & interne quatuordecim vel sexdecim minora albata, in dorso purpurea, in centro triginta locantur stamina primo albata, dein flavescencia circa viride caput, cui multa incurva inposita sunt stamina.

Fructus formam habet Limonis nipsis minoris, sed parum planus, tenerique arcte clausi sunt per foliola virentia, interne vero distinctus est in cellulas octodecim, in quibus copiosum locatur fuscum semen instar feminis Sinapis.

Nomen. Latine *Nymphæa Indica minor*; Malaice *Taratti fajor*, & *Taratti kitsjil*; veri autem Malaienses, Javani, & Baleyenses hanc proprie vocant *Tondjo* & *Tondjong*, & juxta quinque distinctas species cognomina sua gerit. Prima seu alba species dicitur *Tondjo tedjalar*, seu *Tondjo puti*. Secunda seu rubra vocatur *Tondjo bang*. Tertia seu pallide rubra est *Tondjo bado*. Quarta seu lutea audit *Tondjo taratte*. Quinta seu cærulea nominatur *Tondjo biru*. Maccassarenses, uti in præcedenti capite dictum fuit, per *Tondjo* intelligunt *Taratti majus*, & hoc *Tondjo* ipsis dicitur peculiariter *Talipu*.

Theophrastus libro 4. cap. 10. Histor. Plant. hanc describit plantam, uti puto sub nomine *Loti Ægyptii*, ejusque verba cum nostra descriptione maxime quadrant, excepto quod ejus *Lotus* multos simul gerat albos flores coadunatos, forte instar descriptæ *Nymphææ Ceramicæ*, ac præterea bulbosam radicem, externe nigram, interne albam, mollem, & aptam ad edendum, tam crudam quam coctam & tostam, quam nostrum *Tondjo* non gerit, sed hæc parva differentia diversitati regionum adscribenda est.

Locus. *Tondjo* quoque crescit in diversis recentibus aquis cum copioso cæno, tam sponte, quam in effossis piscinis locatum, uti id magnates Javæ & Baleyæ circa ædes suas curant peragi. Sponte etiam provenit in Zawas, seu arvis *Oryza* confitis, quum hæc aqua superfluit, uti id fit Javæ & Baleyæ, quod convenit cum *Theophrasti* verbis, qui dicit, *Lotum Ægyptium* in planis crescere agris, quum hi per Nilum fuerunt transfusi,

De wortel bestaat uit lange witte vafelingen, die effen den slijk raken, dog daar in niet vast wortelen, daar van daan komt het, dat deze plante geen vaste plaats beboudt, maar met de windt heen en weer gedreeven wert, ook met een baak ligt na den oever kan getrokken werden. Te weerzyde zend ze overdwars andere dikke wortelen uit, gelyk de *Taratti*, dewelke een stuk weegs daar van daan een nieuwe bos vafelingen, en nieuwe planten formeeren, zoo dat veele planten aan malkander bangen.

II. *Nymphæa Ceramica* is een andere zoorte, van de voorgaande vry wat verscbillende in de bloeme, maar niet in de bladeren. Want de steelen komen veele uit eenen oorspronk, twee voeten lank, rond, glad, zeer slap, zoo dat ze op haar zelfs niet staan kunnen, binnen wit, voos, of fistuleus.

De bladeren zyn van de zelve grootte, rond, vet, glad, zonder ribben, agter met een keep, daar den steel ingelaten werd, van onderen bruinagtig, als men ze wryft, vergaat het bovenste deel in slyk, maar het onderste is een taai en dun velleken, dat niet ligt scheurt, en zy dryven op 't water. Kort voor 't blad aan den steel staat een scheede, die haar openende, vertoont veele groene steelen, slap, en een vinger lank, ieder dragende een klein gesternt bioempje, zoo groot als het bloezel van *Tsjili* of *Capficum*, gemaakt van vyf witte blaadjes, aan de binnenzijde wolagtig, en binnen met vyf geele draadjes, daar op mynes wetens geene vrugten volgen.

De wortelen zyn witte lange wormen, mede slappelyk aan den slijk hangende. Dit geslagt vindt men op klein Ceram of Hoemohel, ontrent Erang in de staande wateren, of stille rivieren.

III. *Nymphæa Buronica* heeft bladeren, zeven duimen breed, en ses lang, agter met een diepe keep, gelyk *Aron*, waar by den steel ingelaten werd, voorts rond, en glad, aan beide zyden aan de kanten zyn ze grof getant of gezaagt, en op ieder tant staat een week spitsje, waar in dat zy van de andere *Nymphæa* verscbilt, van onderen zyn ze licht-bruin, met uitstekende zenuwen, waar van de middelste zeer verre uitgebuit, maar aan ieder zyde heeft ze nog zeven mindere zenuwen, alle groen. De steelen zyn rond, en glad, de bladeren kunnen nat worden, 't welk de andere niet doen.

De bloem is een vinger-lange keegel, heeft van buiten vier licht groene blaadjes, en daar binnen veertien of ses-tien kleindere witte, op den rugge peers, van binnen dertig, eerst witte, daar na geele araden, rondom een groene knop, daar op veele kromme draaden staan.

De vrugt is als een kleine Lemoen-nipsis, dog wat plat, de jonge zyn dicht besloten met blaadjes, die groen zyn, binnen is ze verdeelt in agtien kamertjes, en daar in veel bruin zaad, als *Mostaart*-zaad.

Naam In 't Latyn *Nymphæa Indica minor*; in 't Maleits *Taratti fajor*, en *Taratti kitsjil*, dog de regte *Malyers*, *Javanen*, en *Balyers* noemen 't eigentlyk *Tondjo*, en *Tondjong*, en heeft na zyne vyf Hoofdzooten de bynamen. De eerste of witte zoorte biet *Tondjo tedjalar*, of *Tondjo puti*. De tweede of roode biet *Tondjo bang*. De derde of bleek-roode is *Tondjo bado*. De vierde of geele biet *Tondjo taratte*. De vyfde of blauwe biet *Tondjo biru*. De *Muccassaren*, zoo als in 't voorschreeve Hoofdstuk gezegt is, verstaan door *Tondjo* de groote *Taratti*, en deze *Tondjo* noemen ze in 't byzonder *Talipu*.

Theophrastus lib. 4. cap. 10. Histor. plant. beschryft dit gewas, zoo ik gisse onder de naam van *Lotus Ægyptius*, komende zyne woorden met onze beschryving meest overeen, behalven dat zyn *Lotus* veele witte bloemen by malkander draagt, misschien de voorschreeven *Nymphæa Ceramicæ*, en daar en boven een bolagtige wortel heeft, buiten zwart, binnen wit, mals, en goet om te eeten, zoo rauw als gekookt en gebrade, dewelke onze *Tondjo* niet en heeft. Maar dat kleine verscbil moet men den onderscheid der Landen toeëigenen.

Plaats. *Tondjo* wast mede in verscheide versche staande wateren, daar veel slyk onder is, zoo van zelfs als in gegraven vyvers geplant, gelyk de grootte van *Java* en *Baly*, ontrent haare buizen doen. Het komt ook zelfs voort in de *Zawas* of *Rystvelden*, als die met water overvloeijen, gelyk men op *Java* en *Baly* doet, accordeerende met de woorden van Theophrastus loc. citat. zeggende, dat de *Ægyptische Lotus* op de vlakke velden wasse, als die

fusi, ac mox dein dicit, illum quoque provenire in Euphrate, ubi ejus capita florifera tam profunde sub aqua submerguntur, ut ne manibus assequi ea quis possit, & per diem fatis alte iterum super aquam eleventur.

In Amboina ignota est hæc planta, sed occurrit in vicinis ipsi insulis Manipa & Boerone. Copiose in Celebe, Java, & Baley, alba nempe ejus species sponte in stagnantibus crescit fluviis, sed vericolas potissimum coluntur in piscinis prope Magnatum palatia, non tantum ob elegantes flores, sed quod pisces etiam amant sub iis degere & latere, unde in eum finem in piscinis deponuntur.

Multo difficilior transplantatur Taratti, quum tota planta extirpanda sit, & in vase semi pleno cœno & aqua deponenda, donec in locum sit deducta, in quo eam deponere volumus, ubi & sæpe non succedit, quia peregrinæ aquæ adsuescere recusat, quod tamen potissimum caussatur, si in transportatione a sole non rite arceatur, ac per semen propagari itidem non potest, quum plerumque in hisce regionibus fructibus & bulbosa destituatur radice.

Ufus. Apud incolas totius plantæ nulla pars ob ignorantiam ipsorum in usu est ad cibum. Sed Sinenses nos melius edocuerunt, qui non modo ejus caules parum radunt, in frusta scindunt, & instar Cinaræ edunt, sed etiam radices, tam repentes quam glandulosas, ubi nempe inveniuntur, torrent, coquunt, & edunt.

Cæterum, uti dictum fuit, apud Magnatum atria coluntur ob elegantiam atque varietatem colorum, quos Javani & Baleyenses, gentiles adhuc, amant gerere inter capillos ut & in capite, quum sua frequentant Tempia. Hocque potissimum peragunt præ superstitione, quum per noctem male somniarunt, tum mane sua lavant corpora, & hisce floribus ornati templa intrant, quo facto malum somnii omen, vel interpretationem deprecari volunt, & ut evanescat.

Huic rei anam præbet florum natura, qui per noctem sub aqua merguntur, ac si gravem patiantur somnium, & per diem læte ex aqua iterum emerguntur.

Apud Sinenses in eodem habetur pretio, quo *Bonga taratti*, quum hunc florem amant in ædibus habere, ut eum proponant Latucong, h. e. Lari familiari.

Tertiam vero speciem, dentata gerentem folia, convenire cum *Loto Ægyptio*, qui a *Faba Ægyptia* bene distinguendus est, demonstrabo ex neotericis scriptoribus, præ aliis ex *Dapperi Africa*, qui pag. 82. de ea ita scribit.

Circa urbem Rosetto, ac præsertim Cai o crescit in fossis, quæ æstate per Nylum transfluunt, & ab Ægyptiis *Birkas* vocantur, quædam planta Ægyptius *Plompe* seu *Lotus* dicta, tanta in quantitate, ut folia, quæ eodem modo quo *Nymphææ* folia aquis innant, aquam undique tegant. Ægyptii florem cum caule vocant *Arais el nil*. Folium cum caule *Bifel nil*. Radicem *Biarum*, hæc planta eam videtur habere proprietatem, quod in aquæ fossa crescat tam alta, quam profunda est aqua in ea, tam alte profunde etiam *Lotus* excrescet. Unde patet hanc plantam non ubique eandem habere altitudinem, sed eam proprietatem, solummodo in aqua crescere, & sese ad tollere ad ejus superficiem, suumque florem nunquam sub sed semper supra aquam aperire, quod necessario fieri oportet, si revera sit, florem sese cum sole vertere, eumque sequi, de qua re veteres tam multum commentati sunt.

Flos copiosa profert petala undique in orbem posita, quæ colore & forma proxime cum petalis *Nymphææ* albæ conveniunt. Quibus *Prosper Alpinus* deceptus est, qui ob convenientiam hæc plantas pro *Nymphæis* in Ægypto habuit. Quodvis folium peculiarem suum habet caulem, qui e radice oritur uti in *Nymphæa alba*. Atque hæc planta non modo foliis, sed etiam capitibus & radice cum *Nymphæa alba* convenit.

Radix ejus crassa est, oblongo-rotunda, magnitudine, (licet maxima non major sit ovo Gallinaceo) & forma minore æmulatur *Pyrum*, externe nigra, interne flavescens. Medulla ejus interna maxime carnosissima est, dura, adstringens in ore & dulcescens, ex qua innumeræ fere, tenues, & albicantes propullulant fibrillæ.

Flores

met den Nyl overstroomt zyn, en straks daar op zegt by, dat hy ook wasse in den Euphrates, daar by zyn bloemhoofden zoo diep onder water duikt, dat men ze met geen hand bereiken kan, en egter daags wederom hoog boven 't water verbeeven staat.

In Amboina is het onbekent, maar wel op de naburige Eilanden, Manipa, en Boeroe. Overvloedig op Celebes, Java en Baly, te weten de witte zoorte, van zelve in de stille rivieren, maar de veelverwige werden meest gebravent in tanken en vyvers; by de groote Heeren buizen niet alleen om de schone bloemen willen, maar ook omdat de visschen daar onder zig gaarne opbouden, die ze tot dezen einde in deze vyvers zetten.

Het is veel moeijelyker te verplanten dan het Taratti, dewyl het met de geheele plante moet uitgetrokken, en in een vat half vol slik en water staan, tot dat het ter plaatse komt, daar men 't planten wil, daar het nog al dikwils mislukt, eer het aan 't vreemde water gewent, 't welk egter meest toe komt, als men 't in 't overbrengen niet wel voor de zon bewaart, en met zaad kan het ook niet geschieden, dewyl het meeste hier te land zonder vrugten, en zonder bolagtige wortel is.

Gebruik. By de Inlanders is van de geheele plante wegens bare onwetenschap niets in gebruik tot de kost. Maar de Chinezen hebben ons beter geleert, die niet alleen zyne steelen een weinig schrapen, in stukken snyden, en koken als *Artischocken*, maar ook deszelfs wortelen, zoo wel de kruipende als de klysteragtige, daar men ze hebben kan, braden, koken, en eeten.

Anders werd ze, als gemelt, by de groote Heeren buizen aangekweekt, meest om de schoonheid en verscheidenheid der bloemen, die de Javanen en Balyers nog aan 't Heidendom hangende, gaarn in haare hairen en op haare hoofd dragen, als ze in haare Tempels willen gaan. Dit doen ze meest uit superstitie, wanneer ze snachts een kwaden droom hebben gehad, zoo wassen ze s'morgens haar lichamen, en gaan dan met deze bloemen versiert in de Tempelen, willende daar mede de kwade beduidinge des drooms afbidden en vrydelen.

Hier toe geeft hun aanleidinge de natuur der bloemen, dewelke des nagts onder water duikt, als of ze een zwaare droom hadde, en daags weder blyde uit het water kykt.

By de Chinezen is zy in dezelve waardye, gelyk de *Bonga taratti*, die ze gaarn in haare huize hebben, om voor haaren *Latucong* dat is huis God te zetten.

Dat nu de voornoemde derde zoorte met gekartelde kanten overeen komt met den *Lotus Ægyptius*, dewelken men onderscheiden moet van de *Faba Ægyptia*, zal ik betonen uit de nieuwste Schryvers, onder anderen uit *Dappers Africa*, welke pag. 82. daar van aldus schryft.

Omtrent de Stad Rosette en inzonderheid Cairo groeit in de slooten, die des zomers door het Nylwater overvloeijen, en van de Egiptenaars *Birkas* genaamt werden, zeker gewas de Egiptische plompe, of *Lotus* geheeten, in zulk een overvloed, dat de bladeren, die even eens als bladeren van *Plompe* op het water dryven, het water over al bedekken. De Egiptenaars noemen de bloem met zyn steel *Arais el nil*, het blad met de steel *Bifel nil*. De wortel *Biarum*, dit gewas schynt dit eigen te hebben, dat het in het bloot water opschiet, zoo dat het effen zoo hoog schynt te zyn, als het water in de sloot diep is, zoo diep zal men bevinden, dat ook de *Lotus* zy. Waar uit blykt, dat dit gewas niet over al een en dezelfde hoogte, maar die eigenschap heeft, dat het alleenlyk in het water wast, en tot boven aan het water opschiet, en zyn bloemen nooit onder maar boven het water opent, welk laatste noodwendig geschieden moet, indien het in der daad waar is, dat het zig met de zon, waar af de ouden zoo veel gewags maakt hebben, omkeert.

Het is talryk van bladeren, die rondom gekant, en in verruwe, en gestelt zeer na met de bladeren van de witte water-plompen over een komen. Waar door *Prosper Alpinus* bedrogen, die door de gelykenisse deze gewassen voor *Plompen* in Egipten aangesien heeft. Ieder blad heeft een byzondere steel, die uit de wortel schiet, gelyk in de witte plomp. Dies is dit gewas niet alleen in bladeren, maar ook in de koppen, en wortel de witte *Plomp* gelyk.

De wortel is dik, langwerpig-rond, in groote (hoevel de aldergrootste niet grooter dan een groot *Hennen-ei*) en in gestalte een kleine peer gelyk, van buiten zwart, van binnen geelagtig. Het merg van binnen is zeer vleesagtig, hard, t'zamentrekkende op de tong, en zoetagtig, waar uit byna ontallyke, dunne, en witagtige vezelen schieten.

De

Flores magnitudine, colore, & forma cum petalis floris albæ Nymphææ conveniunt, quorum quivis uti illi Nymphææ vertici rotundi & viridis caulis insidet, & odorem fundit fere instar illius Violæ. Post flores sequuntur capita rotunda, quæ majorem Mespilum vel fructum Nymphææ albæ æmulantur, & viridi cortice obducta sunt, constantque ex longis & pufillis cellulis, in quibus minimum reconditur semen, illi Brassicæ haud dissimile.

Hæc planta tamdiu viret, & supra alias elevata est, donec terra omnem Nyli aquam inbiberit, ac sicca fit, quum folia, flores, & fructus marcescunt, & pereunt, unde concludi potest, Lotum plantam esse annuam.

Licet memoratus Prosper Alpinus in libro de plantis Ægypti, hunc Lotum Ægyptium eundem faciat cum nostrâ Europæa Nymphæa, videtur tamen in libro suo de plantis exoticis sententiam suam mutavisse, atque hunc Lotum penitus distinguere a Nymphæa, Lotus enim differt a Nymphæa lutea longitudine radicum, & a vulgari alba parvitate foliorum, quæ in Loto ad oras profundis ferraturis parum excavata sunt, ac præterea Loti semen multo minus est illo Nymphææ.

Loti flos ex Heliodori testimonio olim in coronis victorum nectebatur. Hodie succus ex confusis floribus & capitibus expressus, saccharo miscetur, quem Arabes Sarbet Nufar vocant, & adhibent contra quasvis internas inflammationes.

Sarbet vero componitur ex saccharo aquæ mixto, quod supra ignem coctione crascescit, atque in eo, postquam crassum & frigidum fere est, depuratus Loti succus sensim infunditur & miscetur. Ægyptii edunt ætate crudos caules cum capitibus, qui dulcescentis sunt saporis, humidi, & refrigerantes, achumectantes quam maxime, præterea etiam judicatur hanc plantam valere contra quosvis morbos, quibus Nymphæa prodest. Huc usque Dapperus.

Lector facile animadvertit, Prosperum Alpinum sine necessitate carpi ab auctore, quum Lotum habeat pro Nymphæa Ægyptiaca, quum ipse auctor ubique eum comparet cum Nymphæa, & testetur ab Arabibus ad Nufar, h. e. Nymphæam referri. Interea unam ex optimis ejus qualitatibus prætermisit, nocte nempe abfcondere sub aqua caput floriferum, & de die supra aquam id ad tollere, uti supra indicatum est, quod ipse sæpius exploravi.

OBSERVATIO.

Quum variæ hujus Nymphææ minoris occurrant in India species, seu varietates, hinc difficile est ex descriptione sola ac brevi, aliorum auctorum Nymphæas eas adferere, vulgo autem conveniunt cum Nymphæa Indica, tuberosa, foliis per marginem crenatis, flore incarnato, seu Lotus Ægyptiaca Theophrasti Mus. Zeyl. pag. 19. & Thef. Zeyl. pag. 173. ubi vide reliqua, & Plukn. Almag. pag. 267. & Mantiss. pag. 138.

Huc etiam pertinet Nymphæa flore cœruleo, odoratissimo. Cap. Bonæ spei, & flore suaverubente Japonica Breynii Prodr. 2. pag. 86. novæ editionis, & Nymphæa foliis cordatis, dentatis, Linnæi Fl. Zeyl. pag. 87.

De bloemen zyn ook in grootte, verwe, en gestalte van bladeren, de bloeme van de witte Plompe gelyk, waar van ieder gelyk die van de Plomp op den top van een rond groene steel zit, en ruikt by na als de bloem van een Vio-lier. Na de bloemen volgen ronde koppen, die een groote Mispel of vrugt van de witte Plompe gelyken, en met een groene schil overdekt zyn, en uit lange en kleine huisjes bestaan, waar in zeer klein zaad leid, dat het Koolzaad niet ongelyk is.

Men ziet dit gewas zoo lange groen, en boven de aarde leven, tot dat het aardryk al het Nykwater ingedronken heeft, en droog geworden is, als wanneer de bladeren, bloemen, en vrugten verwelken, en uitgaan, waar uit te besluiten is, dat de Lotus een gewas zy dat alle jaren uitgaat.

Hoe wel de voorzeide Prosper Alpinus in zyn Boek van de Egyptische gewassen, deze Egyptische Lotus een en dezelve met onze Europische Plompe maakt, zoo schynt by evenwel in zyn Boek van de uitbeemsche gewassen van gevoelen verandert te zyn, en geheel en al deze Lotus van de Plompe te onderscheiden, want de Lotus verschilt van de geele Plompe in de lengte der wortelen, en van de gemeene witte in kleinheid van bladeren, die aan de Lotus aan de kante, met breede insnydingen een weinig uitgebolt zyn, daar en boven is het zaad van den Lotus veel kleinder dan dat van de Plompe.

De bloem van dezen Lotus wierd eertyds volgens het getuigen van Heliodorus aan de kranzen der Zeegepraalders gevlochten. Hedendaags werd het sap, dat uit de gestampte bloemen en koppen geperst word, met zuiker gemengt, dat de Arabiers Sarbet Nufar noemen, en tegens alle inwendige verbittingen gebruiken.

Het Sarbet word gemaakt van zuiker met water gemengt, dat dan over 't vuur met het verkooen der vogtigheid dik gemaakt wert, en daar in, na dat het dik en koud begint te worden, het gezuiverde sap van de Lotus allenkens gestort wert. De Egyptenaars eeten des zomers de raauwe steelen met de hoofden, want zy zyn zoetagtig, vogtig, en verkoelen, en bevogtigen boven maten, men oordeelt daar en boven dat dit gewas voor alle die kwalen dienstig is, daar voor de Plompen goed zyn. Dus verre Dapper.

De Lezer kan ligt bemerken, dat Prosper Alpinus van den Auteurs zonder nood berispt word, om dat by de Lotus voor een Egyptische Plompe houd, daar ze nogtans den Auteur zelfs over al met de Plompe vergelykt, en getuigt by de Arabiers mede onder Nufar, dat is, onder Nymphæa gerekent te werden. Onder tussen heeft by eene van de beste Eigenschappen dezès kruids over 't hoofd geslagen, te weten dat ze by nacht den bloemknop onder water verbergt, en by den dag boven 't water verbeft, gelyk boven verbaalt, en van my zelfs ondervonden is.

AANMERKING.

Wyl 'er verscheide soorten ofte veranderingen van deze kleine Nymphæa in Indie voorkomen, zoo is het moeijelyk deze allen uit een korte beschryving te voegen by de Nymphæas der andere Schryvers, in 't gemeen komen zy dog overeen met de bolagtige Indische Nymphæa, met bladeren, in de rondte gekartelt, en een incarnate bloem, ofte de Egyptische Lotus van Theophrastus in het Mus. Zeyl. pag. 19. en de Thef. Zeyl. pag. 173. alwaar het overige ziet, als mede Plukn. Almag. pag. 267. en de Mantiss. pag. 138.

Hier toe behoort mede de Nymphæa met een zeer ruikende blaauwe bloem van de Caap, en de Japanische met een aangename roode bloem van Breynie Prodr. pag. 86. van de nieuwe druk, en van Nymphæa met hartvormige en getande bladeren van Linn. Fl. Zeyl. pag. 87.

